

Florin ȚUPU

CUBUL NEGRU BACOVIAN

PRETEXT PENTRU O VIZIUNE A DECADENTISMULUI

Mizînd pe contrastul alb-negru cu ample valențe sim-bolice, ca și pe caracterul inflamabil al unor teme ce plutesc în încărcata atmosferă a așa-numitului conflict al civilizațiilor, a războiului împotriva terorismului, Schneider a amplificat aproape programatic, prin cele două lucrări recente – *Cubul negru* și *Tortura albă* –, intensitatea dezbatărilor estetice, moral-religioase sau politice, a anxietății pe care creațiile sale le-au stîrmit de fiecare dată¹. Astfel nota Rodica Binder, într-un articol publicat în revista „Dilema veche”, despre o manifestare artistică din Germania care s-ar subscrie constatării la rece că ne aflăm în plin decadentism, un decadentism al secolului XXI, de altă factură decît clasicul curent pe care istoria ni l-a înfățișat, mai în viteză, dar postulînd aceleași principii: (post)post-modernitatea este contiguă modernității, decadența nu este disociabilă de progresul care se desfășoară exponențial (progresul privit ca mit prin excelență materialist și raționalist), ideea de criză este îndusă în toate compartimentele vieții, de aici angoasele generalizate, supraomul lui Nietzsche este puternic amplificat. Freud *psihanalizează* omul prin prisma inconștientului uman, iminența unui sfîrșit este și el proliferat, în manieră eschatologică sau ca suprasaturare artistică și conflictuală, altfel spus, tindem spre ceea ce Fukuyama numește sfîrșitul istoriei. Însuși interesul pentru istorie converge înspre acest sens. O spune Cioran: „Instinctul istoric se deosebește însă esențial de simțul istoric. De la Nietzsche și de la Spengler, am învățat că interesul pentru istorie e caracteristic decadenței, cînd spiritul, în locul elanului creator, a adîncirii în intensitate, tinde la o cuprindere extensivă, la înțelegerea ca atare, la pierderea retrospectivă în lume². Mai mult, „luciditatea decadentă este plantată cu rădăcinile în aer³. Am putea conchide că decadentismul, mai mult ca stare de decadență, chiar și asimilat cultural sub diferite fațete, nu în sensul unui curent de opinie cum a fost el la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, își manifestă continuitatea pînă astăzi.

Luîndu-l în discuție pe Bacovia (cu textul său de proză poetică, *Cubul negru*⁴), ca poet eminent decedent în literatura română, ne punem întrebarea dacă decadența în sine, prin caracterul ei insurgent, dincolo de lipsa de vitalitate, oboseală estetică ori tocmai prin acestea, nu coboară la nivelul influențelor. Théophile Gautier, ca unul dintre întemeietorii decadentismului, a fost modelul lui Baudelaire. Acesta, la rîndu-i, dar deopotrivă și maestrul său, l-au influențat pe Macedonski. *Liturghia frumosului* pe care o

săvîrșea Macedonski, într-o manieră grandilocventă, așa cum, mai tîrziu, un Salvador Dali avea să o repete, nu era decît în spiritul comportamentului lui Baudelaire care avea manierismul unui dandy. Macedonski a fost, de fapt, promotorul ideilor decadentiste din literatura franceză. El l-a influențat în cele din urmă și pe Bacovia, care obține primul succes ca poet nu în altă parte decît în cenaclul lui Macedonski. Chiar dacă Bacovia nu i-a împrumutat maestrului decît ideile, poate că nici pe ele în totalitate, decadența sa, ca stare de spirit, este sinonimă cu lipsa de sens, cumva înnăscută firii sale, o suferință acută. Chiar dacă, prin influența indirectă sau chiar directă a lui Baudelaire, Bacovia este poetul decadent, diferențele sînt de nuanță radicală: „Dominanta bacoviană este suferința, cea baudelaireiană este voluptatea spirituală⁵. Decedent prin „predilecția pentru maladiv, pentru decorul citadin, prin fascinația pentru macabru și halucinant ori prin estetismul lirismului său⁶, Bacovia își justifică prin textul *Cubul negru*, în chiar primele *versuri*, sensul decadenței sale: „Eram pierdut, inutil, mai ridicol ca niciodată”.

Cubul negru abundă de simboluri. Închiderea într-un cub, într-un spațiu care limitează, înseamnă anularea cerului, adică întărește mitul progresului ca un mit prin excelență materialist. Un cub șlefuit, pînă ajunge o sferă luminoasă, întocmai unei sculpturi a lui Brîncuși, presupune elan creativ, în schimb, un cub neprelucrat este ceva brut și întunecat. Mai departe, leit-motivul culorii negre, repetat cu obstinție, sugerează noaptea, angoasa, negativitatea, macabru, vidul. E sensul decadenței, adică lipsa sensului așa cum, dacă ținem ochii deschiși într-un cub întunecat total, simțim o anumită lipsă. Negrul înseamnă și lentoare, specifică decadenței. Goethe ne spune că „negrul, ca reprezentant al întunericului, lasă organul văzului în stare de repaus⁷. Violetul ne trimite la erotism, este o culoare senzuală, dar ea reprezintă și opusul verdelui, adică este culoarea involuției, de la viață la moarte, a misterului. Dacă lumina violetă stimulează glandele sexuale ale femeii, ambiguitatea surprinsă de Bacovia nu este nici în sensul unor relații homosexuale, nici a unora heterosexuale între personaje din cubul negru, chiar dacă, întocmai *Banchetului* lui Platon, rolul femeii ar fi fost doar stimulator, prin aparenta „cumințenie naturală” și a însuși dansului decadent. Într-o compilație închipuită, versurile „Dansa fantastic, leneș, decadent...” ar rezona cu „Amurg de toamnă violet”. Suscită însă contrastul, căderea femeii între ei, bărbații, ca „o stea”

(luminînd ori arzînd de dorință), apoi bizareria sărutărilor. Mai degrabă redarea nuanțelor (clar)obscure ale ideilor și lucrurilor e reprezentativă în acest cub. Apariția umbrei lui Marx cu lanterna (sintagmă opusă desfășurării epico-poetice), poate da reflecția, în sens profetic, întocmai ca la Dostoievski, asupra ravagiilor comunismului deja instalat în Rusia vecină, asupra pericolului iminenței acestuia (Gulagul de mai târziu), comunism în care Bacovia poate chiar întrezărește cauza decadenței secolului, numindu-l „sfrîșitul unui veac”.

Cum îl vede un străin pe Bacovia atunci cînd citește *Cubul negru*? Bunăoară, o englezoaică care l-a tradus, Brenda Walker⁸, îi găsește o corespondență în limba engleză cu Tennyson și E.A. Poe (Bacovia îl și citează prin *poema corbului*), considerîndu-i aceste poeme în proză senzuale, cu imagini vizuale foarte puternice, la fel ca și momentele sale

erotice, cu alte cuvinte, un Bacovia mai uman.

Decadentismul sugerat de Bacovia, independent de faptul că ar fi putut fi influențabil, e valabil și în vremuri mai apropiate ori chiar astăzi. Bunăoară, ca să dăm numai două exemple, Kobo Abe este un scriitor care dezvoltă sintagma cubului într-o manieră originală, dar sub deviza spațiului care limitează: pe de o parte, prin romanul *Femeia nisipurilor*⁹, unde autorul scrie un roman în care personajul principal este obligat să conlocuiască cu o femeie într-o groapă de nisip care avea alura unui cub închis, pe de altă parte, cubul este identificat chiar în personajul dintr-un alt roman al japonezului, *Bărbatul-cutie*¹⁰. Apoi, într-un eveniment foarte recent, șase poeți, constituiți în grupul *Human Zone*, au recitat poezii într-un cub de pînză¹¹. Prin urmare, poezia nu mai are elocvența spațiului infinit și conștiința artistică e limitată la subterfugiile decadenței.

Note:

1. Rodica Binder, *Cubul negru, tortura albă și ursulețul Knut*, în revista „Dilema Veche”, anul IV, nr. 169, 7 mai 2007.

2. Emil Cioran, *Schimbară la față a României*, Editura Humanitas, București., 1990, p. 6.

3. *Ibidem*, p. 81.

4. George Bacovia, text apărut în volumul *Bucăți de noapte*, București, 1926.

5. Simona-Grazia Dima, Aurelian Titu Dumitrescu, *Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Mallarmé – modele pentru scriitori români contemporani (anchetă literară)*, Ed. Ministerului Administrației și Internelor, București, 2006, p. 15.

6. Alina Pistol, coord. prof. univ. dr. Viorica S. Constantinescu, *Dicționar de curente literare moderniste*, Editura Universitas XXI, Iași, 2008, p. 33.

7. Goethe, *Contribuții la teoria culorilor*, Editura Princeps, Iași, 1995, p. 34-35.

8. Brenda Walker, într-un interviu cu Mihai Cimpoi, *Masca existențială a lui Bacovia*, în revista „Sud-Est”, Chișinău, nr. 3/2005.

9. Kobo Abe, *Femeia nisipurilor*, Ed. Univers, București, 2007.

10. Kobo Abe, *Bărbatul-cutie*, Editura Polirom, Iași, 2007.

11. Viorica Grosu, în cotidianul „Jurnal de Chișinău”, Duminică, 18 ian. 2009.

Nicolae TURTUREANU

GLOSE EMINESCIENE

... „Ca la păsări, de vreo două ori pe an”, se abate asupra unora instinctul van al devoalării conspirațiunii ce s-ar fi orchestrat întru scoaterea din circuit și, mai mult de atât!, omorîrea lui Eminescu. Teoria circulă de vreo 10-15 anișori, a fost forțată în câteva groase tomuri, în zeci de articole și-n unele emisiuni pe la posturi tv. senzaționaliste, aflate în disperată căutare de audiență. Articolele din diverse reviste, ca și cărțile, au o propensiune redusă, dar impactul tv. nu poate fi neglijat. „Unde-ai auzit mata toate prostioarele astea?”, l-am întrebat pe un taximetrist care-mi povestea, cutremurat și indignat, odiosul complot împotriva „Luceafărului poeziei românești”. „La televizor!”. Chiar în urmă cu câteva seri, „la un televizor” (nu spui care, spre a nu-i face reclamă) se improviza abundant pe această temă, asasinarea lui Eminescu fiind la concurență cu uciderea mamei, de către ire-sponsabilul infante ieșean. Lui Eminescu, precum se știe, i-a dat un nebun cu o piatră-n cap. Dar, ca să

zicem așa, Eminescu fusese anume adus în bătaia pietrei, așa cum, la vreun răzbel, cineva e pus în bătaia puștii. De ce? Întrucît Eminescu-gazetarul devenise extrem de incomod, ba s-ar părea că el însuși complota, împreună cu cei de la Societatea „Carpații”, împotriva bunelor relații și acorduri româno-austriece. Am rezumat aci esența teoriei conspiraționiste. Un avertisment precum: „Mai potoliți-l pe Eminescu!” este interpretat de contemporanii lui Dan Diaconescu-OTV ca un îndemn la suprimarea fizică a inclementului gazetar. De aici decurge tot scenariul, cu apocaliptice ramificații în timp și-n spațiu.

Idea căutătorilor de Elodii este asta: Eminescu n-a fost nebun, Maiorescu și ceilalți junimiști „l-au înnebunit”, ca să scape de el. Și fiindcă acesta nu se dădea „dus”, au fost nevoiți să-l omoare, cu mîna altui nebun. Sar peste o mie și unu de contra-argumente, spre a ajunge la două texte mai puțin cunoscute, reiterate și

comentate de Liviu Papuc, în recenta sa antologie *Societari junimiști în documente*. O scrisoare a lui D. Boghean, „un junimist de fundal”, adresată lui Missir (junimist tot „de fundal”, dar ceva mai vizibil), este lămuritoare pentru starea sănătății lui Eminescu, în 1884, când îl vizitează, la Döbling: „... „l-am vizitat pe Eminescu fără a mă prezenta lui, l-am putut vedea și auzi – și aceasta pentru a evita orice emoție. Era cu o glugă pe cap făcută din coperta crivatului și zice că e aci Buda, aci un brahman indian – că numără la alfabetul său egiptean – că Drul Obersteiner ar fi Heine etc. Agresiv nu fusese niciodată. Diagnoza nu era stabilită, se credea că ar fi fost «Progressive paralyse der Irren» („Afectiune progresivă specifică nebunilor”) și se aștepta o schimbare, numai pentru a pute confirma această diagnoză ori modifica. (...) Azi însă Eminescu e de câteva săptămâni complet restabilit. Vin chiar acum de la Döbling, unde m-am întreținut cu dînsul o jumătate de oră fără a fi putut descoperi în vorba lui nici o urmă cît de palidă de demență. Boala lui e pseudo-psihoză sifilitică care a trecut cu iodul care l-a luat. (!) Nu-i melancolic, dar psihic deprimat. Grijă lui este sărăcia. Nu știe cine l-a trimis și în ce condiții se află în ospiciu și mai ales cine are să-l scoată. Când i-am spus că ar fi bine să iasă – odată a venit la Viena – mai ades, el îmi mărturisise că e tare sărac, n-are nici un ban, ceea ce e momentan realitate”.

Scrisoarea lui Boghean are ca scop sensibilizarea junimiștilor, întru ajutorarea financiară a poetului, ceea ce s-a și întâmplat (nu doar atunci, ci mai mereu, după aceea). Dr. Obersteiner recomandă externarea pacientului, ferirea lui de „o încordare mentală (care) ar fi tare nefolositoare” și petrecerea „cîteva luni într-o climă caldă liniștit pentru a se putea restaura complet și ieși din stadiul de convalescență în care se află”. Ceea ce, iarăși, s-a întâmplat, îndeosebi prin rîvna lui Maiorescu, recunoscut chiar de dr. Obersteiner drept „conducătorul principal al soartei lui Eminescu acum”.

Clima caldă a aflat-o Eminescu la Veneția, unde a fost însoțit de amicul Chibici. O relatare asupra sejurului venețian o află Liviu Papuc în *Jurnalul* unui alt junimist „de fundal”, Teohari Antonescu, care inserează mărturia lui Maiorescu: „Cînd s-a văzut Eminescu în Veneția, pe lac în gondolă – știți că acolo gondola este ceea ce e birja la Berlin și droșca – și canalul frumos de văzut noaptea pe lună, sau ziua cu cerul albastru – e înfiorător pe întuneric – și cînd a văzut clătîindu-se barca și apa neagră a canalului și zidurile înalte ale caselor importante și interesante de văzut ziua sau noaptea pe lună, a pus brațul pe gîtul lui Chibici: «nu mă omorîți, iertați-mă». Dacă a văzut

Chibici că întîia zi așa, a doua zi tot așa, a treia, a patra, atunci a pornit-o la Florența. Aici Eminescu, vesel, își mai revenise în simțiri, la urmă însă – partea etică a inteligenței sale se pierduse – a cerut pe ce bani sunt ei acolo. Și cum Chibici îi prezenta bilanțul, Eminescu nu s-a liniștit pînă nu și-a apucat partea sa, jumătate din suma spusă de Chibici, și punînd-o în buzunar a pornit-o spre țară singur, fără să știe Chibici. Și fiindcă nu vroia să cheltuiască banii a plecat pe jos. Noaptea l-a apucat pe drum, a dormit prin șanțuri, prin noroiuri, și după ce s-a obosit cu totul s-a culcat în canalul cu murdării al orașului; acolo a fost găsit de oamenii poliției și dus la dr. Chibici. S-au reîntors amîndoi în țară, dar de atunci partea bună a lui Eminescu dispăruse și scînteia inteligenței, partea luminoasă se stînsese cu totul, era o carne fără simț și fără pic de inteligență”.

Sînt avatarurile – penibile uneori – ale unui om bolnav, lipsit nu de inteligență, cum crede memorialistul, ci de coerență și de percepție a realității. Precum iarăși se știe, Eminescu își va reveni pentru cîteva ani, pînă cînd boala îl va doborî iarăși – și definitiv. Ca să imaginezi – 120 de ani mai tîrziu! – o cabală împotriva sa, organizată de chiar prietenii și susținătorii lui morali și materiali – mi se pare scenariul unor minți cărora nu le-ar strica un consult medical...

